

Płocica, Michał

O programie działalności Okręgowej Komisji Historycznej Związku Nauczycielstwa Polskiego w Olsztynie

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 3, 381-387

1974

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MICHAŁ PŁOCICA

O PROGRAMIE DZIAŁALNOŚCI
OKRĘGOWEJ KOMISJI HISTORYCZNEJ
ZWIĄZKU NAUCZYCIELSTWA POLSKIEGO W OLSZTYNIE

I

W pierwszym kwartale 1973 roku wznowiła działalność Okręgowa Komisja Historyczna Związku Nauczycielstwa Polskiego w Olsztynie. Zgodnie z regulaminem, do zakresu działania Komisji należy między innymi: „inicjowanie i inspirowanie badań nad historią nauczycielskiego ruchu związkowego w regionie olsztyńskim; współpraca z miejscowymi ośrodkami naukowymi, a mianowicie z Ośrodkiem Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego, z Akademią Rolniczo-Techniczną i z Wyższą Szkołą Nauczycielską w Olsztynie; współdziałanie z komisjami historycznymi działającymi przy Wojewódzkiej Radzie Związków Zawodowych i przy Zarządzie Okręgu Związku Bojowników o Wolność i Demokrację; pomoc instancji wojewódzkiej, radom zakładowym i ogniskom ZNP w prawidłowym prowadzeniu i funkcjonowaniu związkowych składnic akt.”

Olsztyńska Okręgowa Komisja Historyczna liczy 30 osób; jej pracą kieruje wyłonione prezydium w składzie: przewodniczący, dwóch jego zastępców, sekretarz i trzech członków. Prezydium ustala tematykę plenarnych posiedzeń Komisji, zwoływanych co najmniej dwa razy w ciągu roku, powołuje — w razie potrzeby — zespoły problemowe, informuje Komisję i właściwe władze o wynikach pracy i zgłasza wnioski do ewentualnego wykorzystania, ocenia także przygotowane do druku opracowania.

W Komisji reprezentowane są wszystkie powiatowe rady zakładowe Związku Nauczycielstwa Polskiego oraz rady zakładowe działające na prawach powiatowych ogniw organizacyjnych (chodzi o organizacje związkowe w Akademii Rolniczo-Technicznej, w Wyższej Szkole Nauczycielskiej i w Kuratorium Okręgu Szkolnego w Olsztynie). Przedstawiciele wymienionych rad są łącznikami między Okręgową Komisją Historyczną a zespołami historycznymi w terenie, pełniąc równocześnie funkcje przewodniczących tych zespołów. Nie wyklucza się powoływania podobnych zespołów w ogniskach. Sprawy administracyjno-biurowe dotyczące Komisji Historycznej i zespołów terenowych załatwiają prezydium rad zakładowych i zarządy ognisk.

Dużą wagę przywiązuje się do pracy kronikarzy, powołanych w ogniwach związkowych wszystkich szczebli. Zadaniem kronikarzy — społecznych działaczy związkowych — jest odnotowywanie aktualnych wydarzeń w ogniwach Związku Nauczycielstwa Polskiego, czuwanie nad prawidłowym gromadzeniem i przechowywaniem bieżących dokumentów związkowego życia oraz pomoc w uporządkowaniu i zabezpieczeniu akt z lat ubiegłych.

II

Związek Nauczycielstwa Polskiego postanowił aktywnie włączyć się do jubileuszowych obchodów trzydziestej rocznicy powstania Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. W czasie plenarnego posiedzenia Okręgowej Komisji Historycznej Związku Nauczycielstwa Polskiego 17 marca 1973 roku ustalono, że podstawowym zadaniem Komisji i terenowych zespołów historycznych będzie przede wszystkim podsumowanie działalności Związku Nauczycielstwa Polskiego w województwie olsztyńskim od 1945 roku połączone z wyszukiwaniem, uporządkowaniem i zarejestrowaniem różnego rodzaju dokumentów i materiałów dotyczących tego okresu. Do retrospektywnego spojrzenia skłaniają również zmiany strukturalno-organizacyjne wprowadzone w Związku od 1 stycznia 1974 roku.

Niezależnie od prac uwzględniających działalność związkową w latach ubiegłych, Komisja duży nacisk położyła na gromadzenie materiałów ilustrujących bieżące życie związkowe. Zgromadzona w ten sposób dokumentacja stanowić będzie w przyszłości cenny materiał dla nowego pokolenia badaczy. Licząc się z tym, że zapisy kronikarzy nie będą pozbawione subiektywizmu, zwraca się także baczną uwagę na zachowanie wszelkiego rodzaju istotnych pism i materiałów urzędowych.

W celu zainteresowania omawianymi sprawami ogniw związkowych, prezes byłego Zarządu Okręgu Związku Nauczycielstwa Polskiego oraz przewodniczący Okręgowej Komisji Historycznej wysłali 28 marca 1973 roku do wszystkich rad zakładowych i do Kuratorium Okręgu Szkolnego pismo, informujące o ustalonych kierunkach działania, z równoczesnym apelem o udzielenie zespołom daleko idącej pomocy. Niezależnie od tego w czerwcu ubiegłego roku przesłano w teren *Wytyczne w sprawie działalności zespołów historycznych przy radach zakładowych Związku Nauczycielstwa Polskiego w woj. olsztyńskim*. Dalszymi dokumentami konkretyzującymi zadania i uściślającymi działanie jest opracowanie pt. *Związek Nauczycielstwa Polskiego Okręgu Olsztyńskiego podsumowuje trzydziestoletni okres działalności* — wysłane do rad zakładowych w lutym 1974 roku oraz konspekt projektowanej publikacji *Trzydzieści lat działalności Związku Nauczycielstwa Polskiego w województwie olsztyńskim*, przygotowany przez prezydium Okręgowej Komisji Historycznej i omówiony w czasie jej plenarnego posiedzenia 19 lutego 1974 roku. Końcowym efektem tych zamierzeń winna być praca zbiorowa — monografia dziejów Związku w województwie olsztyńskim. Ale winny ją poprzedzić mniejsze, analityczne opracowania poszczególnych zagadnień.

III

Jako wstępna część w monografii Związku winno się znaleźć krótkie omówienie dziejów szkolnictwa polskiego w b. Prusach Wschodnich w okresie międzywojennym. W zasadzie historia tego szkolnictwa jest już opracowana, ale istnieją realne możliwości wzbogacenia jej nowymi dokumentami.

Nauczycielskie początki w województwie olsztyńskim były szczególnie trudne tak ze względów materialnych, jak i ze względu na skomplikowaną sytuację społeczno-polityczną i demograficzną regionu. Wystarczy wymienić chociażby problem ludności miejscowego pochodzenia, co znalazło odbicie już w czasie Pierwszego Zjazdu Delegatów Związku Nauczycielstwa Polskiego Okręgu Mazurskiego w dniach 21 i 22 października 1945 roku. W wyniku debaty nad tym zagadnieniem Zarząd Okręgu Związku Nauczycielstwa Polskiego 2 listopada 1945 roku skierował pismo do Pełnomocnika Rządu RP, płk. Jakuba Prawina.

W opracowaniach należy uwzględnić sprawy związane z działalnością organizacyjną Związku, ukazać zmiany strukturalne (ogniska, zakładowe organizacje związkowe, międzyzakładowe organizacje związkowe, oddziały powiatowe, rady zakładowe i inne). W odtworzeniu tej strony historii Związku pomogą niewątpliwie — poza uchwałami i instrukcjami Zarządu Głównego Związku Nauczycielstwa Polskiego — takie dokumenty jak protokoły konferencji i zjazdów sprawozdawczo-wyborczych, protokoły posiedzeń, narad i zebrań, wykazy członków, listy składek

członkowskich, zesławienia statystyczne, dokumenty finansowo-budżetowe, informacja o lokalach związkowych itp.

Ponieważ Związek w bardzo szerokim stopniu rozwijał działalność ideowo-wychowawczą i pedagogiczną, istnieje konieczność ukazania, przy uwzględnieniu zmieniających się warunków politycznych, poszczególnych okresów w XXX-leciu. Powstaje tu dla badacza wdzięczne pole do interpretacji, jak dalece działalność Związku stanowiła proste odbicie instrukcji centralnych i w jakim stopniu modyfikowano je w konkretnej sytuacji regionu warmińsko-mazurskiego.

Ze zmiennym nasileniem i różnie jakościowo prowadzono działalność towarzyską i kulturalno-rozrywkową w ogniskach. Chodzi o kluby nauczycielskie, o uroczystości jubileuszowe i rocznicowe, o spotkania „z ciekawymi ludźmi”, o zabawy taneczne, teatr, kino, estradę, operę, filharmonię oraz o imprezy związane z ustawowo zagwarantowanym Dniem Nauczyciela. Ocena tych form działalności pozwoli na wyciągnięcie właściwych wniosków na przyszłość.

W trudnych warunkach rozwijała się jedna z najpoważniejszych dziedzin związkowego działania — opieka socjalna i zdrowotna nad pracownikami szkół i innych placówek oświatowo-wychowawczych. To, co uzyskano w zakresie opieki lekarskiej, leczenia sanatoryjnego, wczasów leczniczych, wczasów wypoczynkowych, kas zapomogowo-pożyczkowych, budownictwa mieszkaniowego, opieki nad dziećmi nauczycielskimi, wypoczynku sobotnio-niedzielnego, różnych form pomocy materialnej itp., wymagało wiele wysiłku ze strony działaczy związkowych, stąd warto byłoby prześledzić te zagadnienia bardzo dokładnie.

Nie można pominąć działalności w dziedzinie sportu. Organizowanie zajęć sportowych odbywało się często w trudnych warunkach, tym bardziej więc zasługuje na uznanie. Dużym powodzeniem cieszył się i cieszy ruch turystyczno-krajoznawczy; nie brakowało nauczycieli przy wytyczaniu szlaków turystycznych czy opracowywaniu przewodników.

Niektórzy członkowie Związku borykali się z różnymi trudnościami, spotykali się często z krzywdą, z niesprawiedliwymi decyzjami i ocenami. W zbiorach obecnie Osrodka Usług Pedagogicznych i Socjalnych Związku Nauczycielstwa Polskiego — Filia w Olsztynie — znajdują się pękate teczki zawierające skargi nauczycieli i innych pracowników oświatowych oraz zażalenia nauczycieli związkowców. Wiadomo, że nie brakło błędów, obojętności i nieprawidłowości ze strony przedstawicieli władz różnych szczebli wobec pracowników szkolnictwa. Z tym wiąże się piękna karta Związku — obrona prawna nauczycieli, działalność sądów koleżeńskich, wyniki działania komisji weryfikacyjnej w latach 1957—1958. Zdarzały się też zażalenia na nauczycieli i innych pracowników szkolnictwa, które rozpatrywała Okręgowa Komisja Dyscyplinarna dla Nauczycieli przy Kuratorium Okręgu Szkolnego.

Ważnym rozdziałem związkowego działania było i jest społeczno-polityczne zaangażowanie nauczycieli i wychowawców. Mało znany a przecież bardzo istotny jest udział nauczycieli-związkowców w repolonizacji ludności miejscowego pochodzenia, w organizowaniu i prowadzeniu placówek kulturalno-oświatowych, w walce z analfabetyzmem, w różnego rodzaju kampaniach politycznych i społecznych. Podobnie należy pamiętać o udziale członków Związku Nauczycielstwa Polskiego w pracach organizacji politycznych, rad narodowych, organizacji społecznych i młodzieżowych oraz organizacji spółdzielczych. Tego rodzaju działalność jest tak oczywista, tak nierozzerwalnie związana z nauczycielskim zawodem, że pisanie o tym wydaje się pozornie rzeczą niepotrzebną, ale pominięcie tych spraw stanowiłoby w syntezie dorobku związkowego poważną lukę.

Związek Nauczycielstwa Polskiego nie działał w izolacji, a jego najbliższym partnerem były i są organa administracji szkolnej. Na tej płaszczyźnie występowała stale ścisła współpraca polegająca na wzajemnym wspieraniu się i wzajemnym uzupełnianiu w trosce o pracowników szkolnictwa. Z drugiej strony nie należy ukrywać nieporozumień i sporów między tymi dwoma partnerami, bowiem pokazanie przyczyn występujących sporów może wpłynąć na zmniejszenie ich liczby w przyszłości.

Rozsianie placówek oświatowo-wychowawczych powoduje ściśle zabębianie się interesów związkowych z pracą terenowych organów rad narodowych — obecnie urzędów — różnych szczebli. Na pewno jednak wnikliwe przedstawienie stosunku

organów władzy państwowej do Związku i jego poczyniń, zakres współdziałania i jego rezultatów nastęrczy historykom wiele kłopotów, tak ze względu na rozproszoną bazę źródłową, jak i odpowiednien wyważenien włściwej oceny.

Niezmiernie ważnym zagadnieniem jest oddziaływanie organizacji politycznych na Związek i pomoc z ich strony. Po Kongresie Zjednoczeniowym w 1948 roku kierownikiem politycznym Związku stała się Polska Zjednoczona Partia Robotnicza, w pierwszych latach powojennych jednak „wpływy obu partii: PPR i PPS na związki nie były jednakowe. W latach 1945—1946 PPR posiadała dość silne pozycje wśród kolejarzy, metalowców i budowlanych, natomiast w innych organizacjach związkowych przeważało oddziaływanie PPS. Od połowy 1947 roku, w miarę wzrostu aktywności PPR, zaczął wzrastać jej wpływ na środowiska pracujących” (*Ludzie czynu*, Olsztyn 1962, s. 60). Powyższe stwierdzenie odnosi się także do nauczycielskiego środowiska związkowego, w którym w owym czasie zaznaczyły się też wpływy Stronnictwa Ludowego, a także — choć w nieznacznym stopniu — Polskiego Stronnictwa Ludowego.

Przedstawienia wymaga powiązanie interesów Związku Nauczycielstwa Polskiego z interesami innych związków branżowych. Warto na przykład wykazać, w jakim stopniu Związek Nauczycielstwa Polskiego uczestniczył w realizacji porozumienia między Wojewódzką Radą Związków Zawodowych, Wydziałem Kultury i Sztuki Urzędu Wojewódzkiego (dawniej Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej) i Kuratorium Okręgu Szkolnego.

Mało kto wie o współdziałaniu Związku z Ludowym Wojskiem Polskim, opartym w województwie olsztyńskim na porozumieniu zawartym kilka lat temu między Wojewódzkim Sztabem Wojskowym, Kuratorium Okręgu Szkolnego i Zarządem Okręgu Związku Nauczycielstwa Polskiego. Wyrazem tego były między innymi grupowe odwiedziny w jednostkach marynarki wojennej, lotnictwa i innych rodzajów broni, organizowane za pośrednictwem Głównego Zarządu Politycznego Wojska Polskiego i Zarządu Głównego Związku Nauczycielstwa Polskiego.

Z innych, bardzo istotnych i — co najważniejsze — pilnych spraw należałoby uwzględnić nauczycieli, którzy w okresie II wojny światowej przebywali w b. Prusach Wschodnich, a obecnie żyją w tutejszym województwie. Niekonienie tych ludzi do wspomnień, spisanie czy nagranie rozmów z nimi, może stanowić dużą wartość historyczną. Poza tym przebywa w województwie olsztyńskim wielu byłych uczestników tajnego nauczania w okresie okupacji. Ustalenie ich nazwisk, uzyskanie od nich dokumentów czy wspomnień jest jednym z najpilniejszych zadań, a liczba tych ludzi, z przyczyn naturalnych, z roku na rok się zmniejsza. Nie należy zapominać o nauczycielach, którzy z różnych przyczyn przeszli do innych zawodów, ale w pierwszych latach pracowali w szkolnictwie, należeli do Związku i byli jego współorganizatorami. Konieczne jest ustalenie — przy pomocy Komisji Historycznych — nazwisk zasłużonych nauczycieli-wychowawców i uczenie ich przez wpisanie do ksiąg pamiątkowych, umieszczenie ich portretów i odpowiednich napisów w lokalach związkowych czy szkolnych, wydanie ulotek czy broszur z ich życiorysami itp. Te sprawy wymagają konsultacji z ich współpracownikami i członkami rodzin. Dużą trudność sprawi nawiązanie kontaktów z tymi, którzy wyjechali do innych okręgów, poprzecznie jednak pracowali w tym regionie i położyli zasługi przy organizowaniu olsztyńskiego szkolnictwa i komórek związkowych. Uporządkowanie wreszcie wymaga rejestr nauczycieli wyróżnionych odznaczeniami państwowymi, związkowymi i innymi.

Nie można pominąć również ludzi zasłużonych dla szkolnictwa, choć nauczycielami nie byli i nie są. Chodzi o działaczy partyjnych, państwowych i społecznych, o członków komitetów rodzicielskich i opiekuńczych, którzy ofiarnie pomagali w pokonywaniu trudności i walnie przyczynili się do rozwoju opieki nad nauczycielstwem i szkolnictwem. Jak wiadomo, Związek nie działał w osamotnieniu, dowodem czego jest pokaźna lista nie-nauczycieli wyróżnionych złotą odznaką Związku Nauczycielstwa Polskiego. W pierwszych miesiącach urzędowania Pełnomocnik Rządu RP na Okręg Mazurski wydał okólnik nr 196 w sprawie zabezpieczenia i rewindykacji obiektów szkolnych, a w „Tymczasowym statucie organizacyjnym biura zarządu miejskiego-gminnego” oraz w „Tymczasowej instrukcji o zakresie i sposobie działania wójtów w Okręgu Mazurskim” ustalono obowiązki przedstawicieli władzy terenowej w stosunku do placówek oświatowo-wychowaw-

czych i ich pracowników. W następnych latach — jak wiemy — przyszły uchwały instancji partyjnych i rad narodowych zajmujące się warunkami życia i pracy nauczycieli i wychowawców. Sięgnięcie do sprawozdań organizacji społecznych, a szczególnie organizacji młodzieżowych, oceniających pomoc ze strony Związku pozwoli szerzej spojrzeć na działalność Związku Nauczycielstwa Polskiego, stworzy możliwość konfrontacji często kontrowersyjnych zdań i opinii.

Konfrontacja własnej oceny z oceną innych jest jednym z podstawowych warunków obiektywizmu, drugim jej warunkiem jest weryfikacja posiadanych i używanych dokumentów. Niektóre dokumenty powstawały w atmosferze ogólnie panujących — nie zawsze zdrowych — nastrojów, w atmosferze ludzkich konfliktów, antagonizmów i nieporozumień. Stąd konieczna ostrożność, zwłaszcza przy stawianiu syntetycznych ocen. Z tych też względów dosyć powściągliwie trzeba wykorzystywać informacje i artykuły lokalnej prasy codziennej, a nawet niektóre publikacje. W końcowej części projektowanej monografii należałoby zamieścić zwięzłe, kilkustronicowe informacje o pracy i dorobku Związku Nauczycielstwa Polskiego w poszczególnych oddziałach, przygotowane przez terenowe zespoły historyczne.

Tak przedstawiają się zasadnicze założenia monografii o dziejach instancji związkowych w latach 1945—1973. A oto trzy podstawowe etapy, zmierzające do realizacji tego celu:

- 1) wyszukanie, zgromadzenie, uporządkowanie i zewidencjonowanie dokumentów i materiałów;
- 2) fragmentaryczne opracowania pewnych zagadnień;
- 3) przygotowanie do druku syntetycznej monografii, podsumowującej dotychczasową działalność.

Poczynania przebiegają nie tylko trzema etapami, cechuje je równocześnie trójstopniowość, wykonywane są bowiem w ogniskach, w radach zakładowych oraz na szczeblu okręgowym. Rzecz oczywista, że w wojewódzkim opracowaniu monograficznym nie wszystkie problemy można będzie wyczerpująco i szczegółowo przedstawić, będzie to możliwe natomiast do wykonania w opracowaniach terenowych, przygotowanych przez rady zakładowe i ogniska.

IV

Obecnie trzeba zastanowić się nad realnością omówionych zamierzeń oraz nad możliwością ich wykonania przez poszczególne ogniwa związkowe. Literatura przedmiotu jest bardzo skromna, zaledwie kilka niewielkich wzmianek w różnych publikacjach, pamiętnikach i pracach dotyczących ogólnych procesów politycznych i kulturalnych zachodzących w województwie. Więcej napisano już o szkolnictwie, tam jednak również nie poświęcono specjalnej uwagi pracy związkowej.

Informacje o organizacji szkolnictwa, o opiece nad dziećmi, o kursach repolonizacyjnych i inne znaleźć można w „Wiadomościach Mazurskich”, wydawanych od sierpnia 1945 do końca kwietnia 1947 roku przez Wojewódzki Wydział Informacji i Propagandy, oraz w „Głosie Ziemi”, ukazującym się nieregularnie organie Stronnictwa Ludowego w latach 1945—1948. W 1973 roku odwiedziłem Archiwum Zakładowe Zarządu Głównego Związku Nauczycielstwa Polskiego i przejrzałem spisy zdawczo-odbiorcze od nr 8 do nr 23 akt kategorii „A” z lat 1945—1964. Wśród 1989 pozycji figurujących w spisach pochodzących ze wszystkich wydziałów znajdują się 182 teczki, których zawartość — w razie potrzeby — winna być przez nas wzięta pod uwagę. Są tam między innymi odezwy zarządów okręgów i Zarządu Głównego Związku z 1945 roku, biuletyny organizacyjne, wewnętrzne i informacyjne ze wszystkich lat — od 1945 począwszy, sprawozdania i protokoły z przebiegu zjazdów sprawozdawczo-wyborczych, plany pracy i protokoły posiedzeń i narad w okręgach, okólniki i komunikaty zarządów okręgowych i oddziałów powiatowych, sprawozdania z działalności oddziałów i ognisk w latach 1945—1947, miesięczne sprawozdania z działalności okręgów, wykazy osób zasłużonych dla oświaty (lata 1948—1949), różnego rodzaju zestawienia statystyczne, ewidencje ognisk i oddziałów powiatowych, sprawozdania polustracyjne i z wyjazdów służbowych do powiatów i okręgów itp. Interesujące dane dotyczące okręgu olsztyńskiego zawierają niewątpliwie dokumenty związane z udzielaniem pomocy ma-

terialnej nauczycielom-repatriantom w latach 1945—1948, korespondencja z okręgu olsztyńskiego (lata 1950—1954), wykaz szkół i nauczycieli z 1951 roku, charakterystyka pracy okręgu w 1955 roku i inne.

W zbiorach byłego Zarządu Okręgu Związku Nauczycielstwa Polskiego w Olsztynie występują luki w źródłach, szczególnie z pierwszych lat, mimo to stan posiadania jest dość okazały. Znajdujące się tutaj materiały informują o walnych zjazdach Zarządu Okręgu, jego działalności, ilustrują przebieg sesji popularno-naukowej, poświęconej 60 rocznicy powstania Związku, zorganizowanej 2 grudnia 1965 roku itp.¹

Ograniczając się z konieczności do krótkiej wzmianki na temat zasobu źródeł w wojewódzkim ogniwie związkowym, zaznaczyć trzeba, że w okresie zmian organizacyjnych wprowadzonych od 1 stycznia 1974 roku na szczeblu okręgowym uporządkowano wszystkie akta i sporządzono rejestr, co ułatwi ich wykorzystywanie przy podsumowujących opracowaniach.

Rady zakładowe i ogniska Związku Nauczycielstwa Polskiego — jak zaznaczono poprzednio — także przygotowują się do oceny własnej działalności. Niewątpliwie rozporządzają one również ciekawymi i wartościowymi materiałami, których wykorzystanie uzależnione będzie od ich szybkiego uporządkowania. Cenny materiał stanowią tam kroniki szkolne, protokoły posiedzeń rad pedagogicznych i inne szkolne dokumenty. W ubiegłym roku oglądałem kronikę oraz księgę protokołów posiedzeń Rady Pedagogicznej Szkoły Podstawowej w Olszewkach Mazurskich w powiecie szczywieńskim. Pasjonująca lektura, a jestem przekonany, że tego rodzaju dokumenty znajdują się również w innych ośrodkach oświatowo-wychowawczych. Nie należy szczędzić wysiłków, by uzyskać wspomnienia nauczycieli-weteranów. Oczywisty subiektywizm takich opracowań nie pomniejsza ich wartości. Biblioteczka wspomnień nauczycieli-pionierów jest dość okazała.

Nadmieniłem już, że sprawy oświaty i wychowania były jednym z czołowych zagadnień rozwiązywanych przez Polską Partię Robotniczą i Polską Partię Socjalistyczną, a po Kongresie Zjednoczeniowym przez Polską Zjednoczoną Partię Robotniczą. Rzecz zrozumiała, że zagadnienia te znalazły odbicie w dokumentach partyjnych znajdujących się w Archiwum Zakładowym Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej. Informacje na temat działalności Związku Nauczycielstwa Polskiego i szkolnictwa w ogóle znajdują się między innymi w miesięcznych sprawozdaniach Wydziału Propagandy Komitetu Wojewódzkiego, wysyłanych do Komitetu Centralnego, w planach pracy tegoż Wydziału, w miesięcznych sprawozdaniach komitetów powiatowych z działalności propagandowej w terenie, w sprawozdaniach Wydziału Zawodowego Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, opracowywanych w latach 1945—1948 dla Komitetu Centralnego. W Zakładowym Archiwum Komitetu Wojewódzkiego są również syntetyczne oceny sytuacji w szkolnictwie i wśród nauczycieli, przygotowywane na powiatowe i wojewódzkie konferencje sprawozdawczo-wyborcze Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej.

Nie pomijano tej problematyki w czasie zjazdów Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego i Stronnictwa Demokratycznego. Wzmianki o stopniu zaangażowania społeczno-politycznego nauczycielstwa znajdują się — o czym już poprzednio była mowa — w dokumentach innych organizacji związkowych, organizacji społecznych, organizacji młodzieżowych i organizacji gospodarczych.

¹ Wśród materiałów z tej sesji znajdują się następujące opracowania: J. Boenigk, *Nauczycielstwo polskie na Warmii i Mazurach w latach 1929—1939*; M. Dudek, *60-lecie Związku Nauczycielstwa Polskiego*; H. Nalewajk, *Rola ZNP w Okręgu Mazurskim w latach 1945—1949*; tenże, *Związek Nauczycielstwa Polskiego współorganizatorem szkolnictwa na Warmii i Mazurach*; tenże, *Chronologia powstawania oddziałów powiatowych Związku Nauczycielstwa Polskiego*; T. Filipkowski, *XX lat działalności ZNP na Warmii i Mazurach*; T. Gączowski, *Dorobek ZNP w zakresie działalności ideowo-wychowawczej i społeczno-pedagogicznej*; S. Wiśniewski, *Rozwój szkolnictwa w okresie XX-lecia*; K. Berliński, *Szkolnictwo wyższe na Warmii i Mazurach*; T. Bierkowski, *Rola szkoły i nauczyciela w kształtowaniu procesów adaptacyjnych i integracyjnych*; E. Czerkies, *Dorobek organizacji Związku Nauczycielstwa Polskiego w okresie XX-lecia na Warmii i Mazurach*.

Pewne materiały dotyczące Związku Nauczycielstwa Polskiego przechowywane są w Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Olsztynie, w zespołach Pełnomocnika Rządu Rzeczypospolitej Polskiej, Wojewódzkiego Urzędu Informacji i Propagandy oraz Urzędu Wojewódzkiego. W teczce sprawozdań tzw. urzędów niespolonych jest informacja Pawła Sowy, pierwszego naczelnika Kuratorium Okręgu Szkolnego przy Pełnomocniku Rządu RP, zawierająca zwięzłe dane o pracy za okres od 3 kwietnia 1945 do 17 lipca 1945 z załączonym wykazem inspektorów szkolnych, a ponadto obszernie sprawozdanie Kuratorium Okręgu Szkolnego Mazurskiego w Olsztynie za okres od 1 września 1945 do 31 marca 1946 roku (z załącznikami), podpisane przez ówczesnego kuratora Zygmunta Szulczyńskiego.

*
*
*

Nie ulega wątpliwości, że wkład zrzeszonego w Związku nauczycielstwa w rozwój regionu olsztyńskiego jest bezsporny, jednak podsumowujące opracowanie nie może uwzględniać jedynie pozytywnej strony działalności Związku, jeśli praca ma mieć charakter naukowy. A podsumowanie jest bardzo potrzebne, przy jego przygotowaniu nie trzeba żałować wysiłków, bo nauczyciele-wychowawcy: i ci pierwsi, ongiś pionierzy a dziś weterani, i ci, którzy od nich przejęli sztafetę, zasłużyli na to.